

No of Questions : 30

नामांक

No of Pages : 6

--	--	--	--	--	--	--

माध्यमिक परीक्षा, 2019-20

तृतीय भाषा-संस्कृतम्

मॉडल पेपर द्वितीय

समय : 3.15 घण्टे

पूर्णांक : 80

परीक्षार्थियों के लिए के लिये सामान्य निर्देश :-

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रे निर्धारितस्थाने नामांकः अनिवार्यतो लेखनीयः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-माध्यमेन एव लेखनीयानि।

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
प्रतापस्य चिन्तां विभाव्य 'भामाशाह' नामा कश्चित् श्रेष्ठी किमपि महत्कार्यं कर्तुं कालः समायातः इति भावितवान्। सः प्रतापं निकषा गत्वा उवाच- "प्रभो! अहं भवद्वंशस्य सेवकः, मम हस्ते प्रभूतं धनं विद्यते। तेन भवान् पञ्चविंशतिसहस्रसैनिकान् द्वादशवर्षपर्यन्तं पालयितुं प्रभविष्यति" इति। तदा प्रतापः उवाच- "अहं नैतद्धनं स्वीकर्तुं शक्नोमि, एतद् धनं भवता अर्जितमस्ति।" तदा भामाशाहः प्रावोचत्- "नैतद्धनं परकीयम्। देशरक्षार्थं मया अर्जितमिदं धनं यदि सहायकं भवेत् तर्हि मम जीवनं सार्थकं भविष्यति" इति। भामाशाहस्य वचनं श्रुत्वा प्रतापस्य मनः असीमसान्त्वनाम् आप्तवान्।

अथवा

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
स्वातन्त्र्यान्दोनलेऽपि सक्रियः स्वामिकेशवानन्दः नैकवारं वर्षाणि यावत् कारागारेष्वपि निबद्धः।
शिक्षा-प्रसाराय कृतभूरिश्रमेण स्वामिना 'ग्रामोत्थान-विद्यापीठ, संगरिया' इत्यस्य संस्थापनं कृतम्। ग्राम्यक्षेत्रेषु तेन उपत्रिशतं (300) शिक्षाशालाः, उपपञ्चाशच्च (50) छात्रावासाः स्थापिताः। शिक्षाक्षेत्रे स्वामिनः श्रमः पं. मदनमोहनमालवीयस्य पुरुषार्थं स्मारयति। योग्यमेव स्वामिवर्यः 'शिक्षा-सन्तः' इति विरुदेन भूषितः।
समाज-सुधारकः केशवानन्दः मरुप्रदेशे व्याप्तानां मृत्यु-भोजनं, बाल-विवाहः, नार्युत्पीडनं, यौतुकप्रथा, अवगुण्ठनप्रथा, अस्पृश्यता, मद्यसेवनम् इत्यादीनां कुप्रथानाम् निवारणाय सदैव सचेष्टः आसीत्।
2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
आसीना भव मानस-हंसे
कुन्द-तुहिन-शशि-धवले!
हर जडतां कुरु बोधि-विकासं

सित-पंकज-तनु-विमले!

अथवा

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5
हिमालयात् समारभ्य यावदिन्दुसरोवरम्।
तं देवनिर्मितं देशं हिन्दुस्थानं प्रचक्षते।।
3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 4
उत्तरं यत्समुद्रस्य हिमाद्रेश्चैव दक्षिणम्।
वर्षं तद्भारतं नाम भारती यत्र सन्ततिः।।

अथवा

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 4
प्रियवाक्य-प्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः।
तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता।।
4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 3
राजा - (सहर्षम् आत्मगतम्) कथमिव सम्पूर्णमपि मे मनोरथं नाभिनन्दामि? (इति बालं परिष्वजते।)
बालः - मुञ्च माम्। यावन्मातुः सकाशं गमिष्यामि।
राजा - पुत्रक, मया सहैव मातरमभिनन्दिष्यसि।
बालः - मम खलु तातो दुष्यन्तः। न त्वम्।
राजा - (सस्मितम्) एष विवाद एव प्रत्याययति।

अथवा

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 3
सर्वदारः - (तथा निपुणं निरीक्षमाणः) महाराज! मेवाङ्गमन्त्री भामाशाहः इव कश्चन आगच्छन् प्रतीयते।
प्रतापः - हुँ, किम् उक्तम्! भामाशाहः? तस्य कथम् इदं ज्ञातम् अभूत्? अस्तु तावत्, प्रतीक्षामहे तम्। (भामाशाहः
धनराशिग्रन्थिम् आदाय आयाति)
भामाशाहः - (प्रणम्य) अन्नदातः! सेवकं सन्त्यज्य क्व प्रस्थीयते श्रीमता?
प्रतापः - (दीर्घं निःश्वस्य) न क्व अपि बन्धो! गन्तुं शक्यम् अपि तु न। पार्श्वे धनं नैव, न च सेना एव। अहं
स्वदेशं कथं रक्षेयम्? अस्माद् एव मनः दोलायितम् अस्ति।
5. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखतु- 3
1. 'संघे शक्तिः' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थात् गृहीतः?
2. अस्माभिः मनसा किं स्मरणीयम्?
3. शास्त्रचर्चा कदा प्रवर्तते?
4. सर्वदमनेन 'शकुन्तलावण्य' पदस्य किमर्थं गृहीतम्?
5. जले शवं पतितं दृष्ट्वा शृगालाः कस्मात् रुदन्ति?
6. 'लोकहितं मम करणीयम्' इति केन वदनीयम्?
7. परतन्त्र भारते कृषक-वर्गः कतिधा दासता-पञ्जरे आबद्धः आसीत्?
8. 'भारतवसुधाम्' इत्यस्य पञ्चविशेषणानि कानिचन लिख्यन्ताम्।

निर्देशः प्रश्न संख्या 6–9 पर्यन्तं रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं करोतु–

6.	ततः प्रविशति तपस्विनीभ्यां सह बालः।	1
7.	हिमालयाद् समारभ्य इन्दुसरोवरं यावत्।	1
8.	कपोतराजः तण्डुललुब्धान् कपोतान् प्रति आह।	1
9.	अल्पानां वस्तूनाम अपि संहतिः कार्यसाधिका।	1
10.	प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखतु।	3

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु–
अस्मिन् संसारे न कोऽपि देशो प्रान्तो वा विद्यते यत्रत्याः जनाः कालिदासं न विदन्ति। भारतीयेषु कविषु, कालिदास एव भूयसी कीर्तिमलभत। आनन्दवर्धनाचार्यः कालिदासं महाकविमाह। प्रसन्नराघवस्य कर्ता जयदेवस्तं ‘कविकुल गुरुः कालिदासो विलासः’ अकथयत्। कविकुलगुरुर्महाकविकालिदासः संस्कृत-साहित्यस्य अद्यावधि कनिष्ठिकाधिष्ठितः कविरस्ति।

कालिदासविरचित-ग्रन्थेषु रघुवंश कुमारसंभवञ्चेति द्वे महाकाव्ये, मेघदूत ऋतुसंहारमिति खण्डकाव्यद्वयम्। मालविकाग्निमित्रं विक्रमोर्वशीयं अभिज्ञानशाकुन्तलादीनि त्रीणि नाटकानि। एषु ग्रन्थेषु रघुवंशमहाकाव्यं यथा चरित्र वर्णनदृष्ट्या गौरवान्वितं स्वीक्रियते, तथैव अभिज्ञानशाकुन्तलं नाम नाटकं समस्तेऽपि नाट्य साहित्ये सर्वोत्कृष्टं स्थानं लभते। कालिदासस्य समग्रसाहित्यं प्रसादगुणवैदर्भीरीत्या संवलितं वर्तते। उपमा क्षेत्रे तु कालिदासः अद्वितीयः कविरस्ति। संस्कृतसाहित्ये ‘उपमा कालिदासस्य’ इत्युक्तिः प्रसिद्धा वर्तते।

1.	अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखतु।	1
2.	यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–	
	(क) संस्कृतसाहित्यस्य कनिष्ठिकाधिष्ठित कविः कः ?	1
	(ख) कस्मिन् क्षेत्रे कालिदासः अद्वितीयः कविरस्ति ?	1
	(ग) कालिदासं महाकविं कः आह ?	1
	(घ) ‘कविकुलगुरुः कालिदासो विलासः’ इति कः अकथयत् ?	1
	(ङ) कालिदासविरचितखण्डकाव्यस्य नाम लिखत।	1
3.	यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–	
	(क) “यत्रत्याः जनाः कालिदासं न।” अत्र समुचितं क्रियापदं किमस्ति ?	
	1	
	(ख) ‘द्वे महाकाव्ये’-इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?	1
	(ग) “कालिदास एव भूयसी कीर्तिमलभत।” अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किम् प्रयुक्तम् ?	1
	(घ) अस्मिन् गद्यांशे ‘द्वितीयः’ पदस्य विलोमपदं किं प्रयुक्तम् ?	1

12. अधोलिखितपदयोः सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु।

1.	इत्यपि	1
2.	हरये	1

13. अधोलिखितपदयोः सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु।

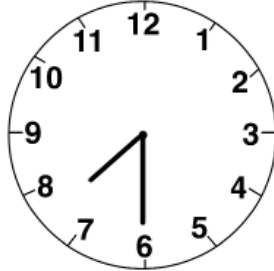
1.	नदी + ईशः	1
2.	सदा + एव	1

14. अधोलिखितरेखांकित पदेषु समस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखतु–

1. अहं शक्तिम् अनतिक्रम्य परिश्रमं करोमि। 1
2. मह्यं नीलं कमलं रोचते। 1
3. पाणी च पादौ च शैत्येन रक्षणीयम्। 1
15. अधोलिखितरेखांकित पदेषु विभक्तिं तत् कारणं च लिखतु-
 1. अध्यापकम् अभितः छात्राः तिष्ठन्ति। 1
 2. सः मया सह गृहं गच्छति। 1
 3. अध्यापकः छात्राय क्रुध्यति। 1
16. कोष्ठकेषु प्रदत्त-प्रकृतिप्रत्ययानुसारं शब्दनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।
 1. बालकः पश्यति। (हस् + शतृ) 1
 2. अस्माभिः सदाचारः । (पाल् + अनीयर्) 1
17. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथक्कृत्वा लिखतु।
 1. तेन कथा पठनीया। 1
 2. सा तस्य आत्मजा अस्ति। 1
18. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु-

अपि, विना, मा, ह्यः

 1. छात्राः वनभोजाय अगच्छन्। 1
 2. धर्मेण धनं न भवति। 1
 3. असत्यं कदापि वद। 1
- प्रश्नसंख्या 19-21 पर्यन्तं अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखतु-
 19. रामः पुस्तकं पठति। 1
 20. अहं गृहं गच्छामि। 1
 21. सः प्रतिदिनं पुस्तकं पठति। 1
 22. घटिका चित्रसहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करोतु-

 1. अहं प्रातः उत्तिष्ठामि। 1
 2. अविनाशः अल्पाहारं करोति। 1
23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखतु-
 1. बालकाः पुस्तकं पठति। 1

2. अहं फलं खादामः। 1
3. सिंहः वने वसन्ति। 1

24. भवति आशा। भवत्याः राजकीय-आदर्श-उच्चमाध्यमिक-विद्यालये स्वच्छतादिवसः समायोजितः आसीत्। विषयेस्मिन् एक पत्रं स्वमित्रं प्रति लिखत। 4

अथवा

24. भवान् रमेशः। मातरं प्रति अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषा-पद सहायतया पूर्यत। 4

मञ्जूषा- वार्षिकोत्सवः, अभिनयम्, मुख्यातिथिः, कुशलम्, अध्ययनम्, पितरम्, भवदीयः, सर्वेभ्यः

चारुनगरात्

दिनांकः - 21.12.20....

पूजनीयाः मातृचरणाः!

नमोनमः। अत्र तत्रास्तु। मम विद्यालये आसीत्। तत्र अहम् एकम् कृतवान्। मन्त्रिमहोदयः रूपेण आगतवान्। मम सम्यक् चलति। गृहे नमोनमः। अहं प्रणमामि।

.....
रमेशः

25. मञ्जूषातः उचितानि पदानि चित्वा अधोलिखितं संवादं पूर्यत। 4

मञ्जूषा- कौ, मातः, पितामहः, भ्राता, जनकः, लवकुशौ, भीष्मः, पुत्रौ, अभिमन्युः।

पुत्री - मातः, अभिमन्युः कः आसीत्?

माता - अर्जुनस्य पुत्रः आसीत्।

पुत्री - कः आसीत्?

माता - भीष्मः कौरवानां पाण्डवानां च आसीत्।

पुत्री - पितामहः कः भवति?

माता - जनकस्य पितामहः भवति।

पुत्री -, किम् श्री आर्यवीरः तव भ्राता?

माता - आम्, मम तव मातुलः।

पुत्री - लवकुशौ रामस्य आस्ताम्?

माता - रामस्य आस्ताम्।

26. अधोलिखितषड् वाक्येषु केषांचन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु- 4

1. वह दूध पीता है।
2. विनीत पुस्तक पढ़ता है।
3. हिरन वन में दौड़ते हैं।
4. मुनि वन में निवास करते हैं।
5. गाँव के दोनों ओर सड़क है।
6. वे दोनों बाग में खेलते हैं।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया संस्कृते षड् वाक्यानि रचयतु- 3

मञ्जूषा- स्वस्य विद्यालये, सहयोगेनैव, स्वच्छताभियानं, प्रेरयन्ति, स्वच्छताकार्यम्, सार्वजनिकस्थलस्य।

अथवा

27. अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखतु-

3

मञ्जूषा- अध्यापकाः, उद्यानपालकः, विज्ञान-प्रयोगशालाः, योग्याः, भवनम्, पुस्तकालयः दिल्ली-नगरे, सुन्दराणि।

मम विद्यालयः अस्ति। विद्यालयस्य विशालम्। अत्र द्वादश श्रेण्यः सन्ति। छात्रान्। स्नेहेन पाठयन्ति। छात्राः अपि सन्ति। विद्यालये विशालः, विस्तृतम् क्रीडाक्षेत्रम्, नृत्य-संगीत-शाला चापि सन्ति। विद्यालयस्य पुरतः रम्यम् उद्यानम् अस्ति। अत्र पुष्पाणि विकसन्ति। अत्र परिश्रमेण कार्यं करोति।

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखतु।

3

1. सः जलं पातुं स्नातुं च प्रतिदिनम् सरितः तटम् अगच्छत्।
2. एकदा सौचिकस्य पुत्रः गजस्य करे सूचिकाम् अभिनत्।
3. क्रुद्धः सन् गजः सरितः तटम् अगच्छत्। तत्र स्नात्वा जलं च पीत्वा स्वकरे पंकिलं जलम् आनयत्।
4. तदा सौचिकस्य पुत्रः आत्मग्लानिम् अनुभूय अति खिन्नः अभवत्।
5. सौचिकस्य आपणे स्यूतेषु वस्त्रेषु अर्सिचत्।
6. एकः गजः आसीत्।

सत्र 2020-21 से नये पाठ्यक्रमानुसार सभी कक्षाओं के सभी विषयों की टेक्स्ट बुक एवं सभी प्रकार की सहायक अध्ययन सामग्री विद्यार्थियों को मोबाइल पर व्हाट्सएप द्वारा एवं वेबसाइट www.rbse.online पर उपलब्ध करवायी जाएगी। इसके लिये विद्यार्थियों से किसी भी प्रकार का कोई शुल्क नहीं लिया जाएगा। इसके लिये विद्यार्थियों को किसी भी प्रकार का कोई OTP Verification या Email द्वारा Verification नहीं देना होगा। हमारा व्हाट्सएप नम्बर जानने या अन्य किसी भी प्रकार की जानकारी के लिये वेबसाइट www.rbse.online पर विजिट करें।